

Književna poročila.

Ivan Cankar: Grešnik Lenart. Življenjepis otroka. 1921. Založil L. Schwentner v Ljubljani.

Ob triletnici Cankarjeve smrti se je pojavilo ново njegovo delo, ki razveseljuje in žalosti: razveseljuje kot umetnina in avtobiografija in žalosti, ker le preveč spominja, da pisatelja ni več.

Pod ostrim naslovom «Grešnik Lenart» nosi knjiga mehak podnaslov «Življenjepis otroka». Že antiteza v naslovu vzbuja slutnjo, ki se hitro potrdi, da delo ni enotno, da obstoja iz dveh ločenih plasti. In ti dve plasti ne ležita vzporedno, ampak se sekata.

Lenart Negoda, poznejši «grešnik», se je rodil v družini, kjer so otroci umirali za lakoto. Rojen je bil prezgodaj in so vsi rekli, da ne dočakata jutra ne mati ne otrok. No, oba sta dočakala še marsikatero jutro, kajti «morda je ustanovljeno, da ne sme biti izgubljena nobena kapljica trpljenja, ki jo je mogoče iztisniti iz človeških src, tistih prav drobnih, ki znajo najbolj trpeti». Ko je prestradal in presanjal najnežnejšo mladost, ga je peljala mati v mesto v šolo. Na tej poti je videl, ko se je bližal mestu, kako je pretepeala predmestna svojat pod zaščito redarjev reveža, ki je ukradel hleb kruha. Ta dogodek je bil odločilen za vse Lenartovo življenje. «Vsak človek doživi uro, ki je trdno središče njegovega življenja. Od te same ure se cepijo žarki v preteklost in prihodnost, njena luč obseva, karkoli je bilo in kar še bo. Od svojega rojstva se je pripravljaj nanjo sam in so ga pripravljali drugi.» V mestu so mu potem tako dolgo vračali klofute za ljubezen, dokler ni postal «grešnik», ker je ukradel bankovec. Trpljenje in ponižanje, ki ga je moral prenesti zavoljo tega, dokler se ni očistil pri Materi Božji na gori, je bilo neizrazno.

To je vsebina dela, podana na način, kakor če primeš metulja s prsti za krila.

Kompozicija dela je skoro vidna. Cankar je poskusil parkrat, da bi spisal avtobiografijo, vsakokrat je prenehal po nekaterih poglavjih. Zdaj se lahko sluti, zakaj. Kajti tudi ta knjiga je hotela biti v začetku «življenjepis otroka», torej avtobiografija lastne mladosti, šele pozneje se je spremenila v «grešnika Lenarta». V prvih poglavjih je imel pisatelj razdaljo do vsebine, gledal je nazaj na mladost sicer z ljubeznijo, a brez bolečine. Polagoma pa je začela postajati preteklost sedanjost, spomin bolečina. In takrat je videl pisatelj samo še eno: da je moral postati v tem miljeju grešnik tudi Lenart Negoda, ki je trosil samo ljubezen in prosil za njo. «Najhujša njih nesreča je, da stikajo po človeških srcih za ljubeznijo. Podobni so nespametnemu rudarju, ki koplje in koplje, išče v zemlji zlate rude; najprej z veselim upanjem, nato že z dvomom, naposled čisto brez vere, da bi ugledal kdaj le prašek rumenega bogastva.» Prevelik umetnik pa je bil Cankar, da bi bil končal tukaj, navzlic trpljenju je peljal grešnika še k očiščenju.

Dasi ni sicer nikjer naznačeno, kdaj je delo nastalo, ni dvoma, da leži med «Grešnikom Lenartom» in «Podobami iz sanj» dolg duševen proces. V «Podobah iz sanj» gleda pisatelj mirno na življenje, ve, da je vse moralo biti tako, kot je in nič drugače. V «Grešniku Lenartu» pa je pogledal nazaj, misleč, da je na koncu, pa je naenkrat s strahom opazil, da je na sredi. In prva poglavja, ki so pravi življenjepis otroka, so pisana s široko epiko in umerjenostjo in se lahko postavijo ob stran «Podobam iz sanj». Čim pa je začel ob spominih trpeti,

✕

Književna poročila.

✕

je postal strasten in agresiven proti vsem, ki so bili vzrok trpljenja. To je razumljivo: kajti umetnost je eno, trpljenje pa je drugo. Vendar je občutil pisatelj, da je s tem raztrgal delo na dvoje, zato je zapisal nekako kot v opravičilo: «Kar je še nazadnje bilo, bom nahitro povedal; ker človek, čeprav piše življenjepis, vendar ni od usnja in železa.» Ta zadnja poglavja, Lenartovo očiščenje, so pisana sočutno, a zopet mirno in se v umetniškem oziru približujejo višini prvih poglavij.

Dasi delo, razumljivo, ni dozorelo in ni moglo dozoreti do tiste enotnosti in zaokroženosti kot «Podobe iz sanj», obsega poglavja, da človek dvakrat z žalostjo bere sklepne stavke: «Kje si? Odkod bi slišal zvok tvojega smeha, ihtenje tvoje bridkosti? Kamorkoli si se napotil, koderkoli hodiš, sejati si in seješ cekine ljubezni še na trdo cesto, na goli kamen, da bo vzknila sijajno drugim radost, tebi večno zasluženje!»

Joso Jurkovič.

Marija Kmetova: Helena. Zvezna tiskarna. V Ljubljani, 1921. 134 str.

«Pomlad je bila. Iz vsake bilke je dihal, v Temenici je sanjala, iz vrbinah vej je poganjala, po njivah je blagoslavljal, iz solnca je lila vsa živa in topla... Videla sem... pisane in rožnate travnike, in sanjavi topoli so šumeli, trepetali in se svetlikali v solncu. In vrbe, kakor bi poslušale pravljice. Po holmih so čakale njive in so zelenele starine. Tako preprosto otožni so bili ti holmi; kakor grudi so ležali drug poleg drugega. In spet topol in breza in tepka in gaber in tam v ozadju gozdovi: baržunasti v poletju, svileni v spomladi in jeseni kakor lepota sama... Kakor bi sedel sam nebeški oče na nebesnem svodu in bi blagoslavljal to lepo zemljo...» To je naša Temeniška dolina. Tam je učiteljvala Helena, mlada in lepa, prečuvstvena in zamišljena učiteljica in se je iz obupa, ker se ji je izneveril njen mestni fant, kar nagloma omožila z bogatim kmečkim trgovcem. Ali to ji ni bilo v srečo. Zakonskih nebes, o katerih je sanjala, ni našla. Nezadovoljna in otopela je strmela v praznino. Vsa udobnost, vsa velika ljubezen preprostega in zelo gospodarstvenega moža ji nista mogla dati tistega nečesa nedopovednega in blaženega, po čemur je zmerom hrepenela. Šla je v Trst do prijateljice in tam se je zvadila z mladim profesorjem. Kaj zato, če je bil poročen! Ob njem je našla vso milijonsko srečo. Medtem si je pa tudi njen mož doma našel mlado, podjetno Rezo, ki ga je imela rada in mu rodila sina. Kmalu nato se je smrtno ponesrečil. Helena je pribežala na možev grob strta in skesana in je zapisala vso veliko dediščino po možu njegovemu nezakonskemu otroku; zase si je izgovorila samo upravo premoženja do njegove polnoletnosti. Tako je živela potem v tihi resignaciji in skoraj srečna in zadovoljna. V delu in skrbi za gospodarstvo je našla svoj mir.

«Zima je zdaj. — Sedim pri oknu in gledam: belo je polje, beli so griči; Temenica z ledom pokrita. Črne pike nad snegom, to so vrane; črne roke nad snegom, to so vrbe. — Bela je zemlja, belo je nebo. In včasih pride solnce kakor dremavica. — Meni pa je vseeno: bodi zima, bodi pomlad, bodi poletje ali jesen.»

Če gre ženska s tako zasanjano zaletavostjo v boj, ne pride nedotaknjena iz boja. Boj ji zadaja rane, ki jo bolj skelijo nego bi enake rane bolele robustnega, za boj ustvarjenega moškega. V samozatajevanju in v domačnosti ji je vsa prava sreča. Vsak korak, ki jo spelje od domačega oltarja, od družine in mirnega doma, ji je v pogubo. Tam, kjer jih ni, išče romantičnih junakov in se razočarana cmeri, če jih ne najde, a nori nespametno, če sreča medlo podobo svojih blodnih sanj.